

PÉTER I. ZOLTÁN

Ady harcos párbajjelenessége (és ifjúkori párbajai)

Társadalom

A 19. és a 20. század fordulóján a Monarchia területén igen magas volt a párbajok száma, a kortársak közül volt, aki egyenesen párbajmániát emlegetett. E jelenség a középkori nemesi-lovagi hagyományokból eredeztethető, hosszú ideig a nemesség előjoga volt a fegyveres becsületvédelem. Ezzel az előjoggal még akkor is éltek, amikor a párbajokat a modern polgári törvények már tiltották – olvasható az e témával foglalkozó egyik tanulmányban. Ebben az időben a polgárság képviselői is szép számban párbajoztak, mivel mindenben igyekeztek átvenni a hagyományos nemesi értékrendet, így a párbaj intézményét is.

A 19. század második felétől kezdve kialakult az úgynevezett úriember kategória, amely a polgári származású egyéneket is magában foglalta. Az e kategóriához tartozó személynek – függetlenül a származásától – egyebek mellett nélkülözhetetlen tulajdonsága volt a lovagiasság. Így aztán egy úriember, ha becsületében támadták meg, nem hagyhatta megtorlatlanul, mert ha nem vesz elégtételt, kizárja magát az úriemberek közösségéből. Vagyis az úriember a társadalom szemében párbajképes volt, meg tudta védeni a státusát. Még a törvényes tiltás ellenére is ezt cselekedte, ezt kellett cselekednie, hogy megszilárdíthassa úriemberi pozícióját, megőrizhesse társadalmi helyzetét. Ez is magyarázza tájainkon is a párbajok nagy számát.

Ady első debreceni párbaja

Ady Endrét sem kerülhette el a kor szokása, a sokszor halálal végződő „úri passzió”, a párbaj. Első párbaját Kemény Emil nevű jogász barátjával vívta 1898 végén. Kemény a zilahi kollégiumban diáktársa volt Adynak, egy osztállyal lejjebb

PÉTER I. ZOLTÁN
Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárad). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

járt. Ady Lajos úgy tudta, hogy az ügy forrása az iskolaév elején megpezdült diáktársadalmi tevékenység lehetett, amelybe mindketten belevették magukat. A párbaj tanúja, Balássy Miklós, Adynak zilahi osztály-, majd debreceni jogásztársa szerint az összecsapás oka a könnyelmű jogászeletbe túlságosan belemerült Ady borközi kötekedése volt. Mások szerint a párbajra állítólag az adta az okot, hogy ittás állapotban a két diák összeszólkkozott.

A párbaj vélhetően valamikor 1898 november derekán történt, hiszen ugyanazon hónap 25-én írta Ady édesanyjának a következőket: „*Én itt magamra voltam hagyva, belevittek*

ezenfelül akaratomon kívül egy párbajba, mely sokba került, szóval adósságba vertem magam. – Ezeket nekem kell fizetnem. Azért kijelentem, hogy most utoljára kérem édesanyám segítségét...”

A lovagias ügy azért kerülhetett sokba, mert a párbajsegédek hosszasan-körülményesen tanácskoztak valamelyik vendég-

lőben, s fogyasztásukat Adynak kellett fizetnie, ő lévén a kihívó fél.

A kardpárbajt Balássy Miklós vezette. De mielőtt felállította volna őket, Kemény Emilhez lépett, aki jó vívó volt s rutinos párbajozó is. Ezeket mondta neki:

– Emilkém, hiába akarsz bármit is csinálni, itt vagyok, s nem fogom engedni, hogy valami veszélyesebb vágást adj, mert én azonnal felfogom.

Emil csakugyan nagyon szépen, barátilag és lovagiasan viselkedett. Bandinak a párbajt megelőző napig nem volt kard a kezében, akkor is csak azért, hogy valamennyire hozzászokjon. Egy jogász kollégájukhoz vitte el Balássy, s ott a kardot a kezébe adva, azt mondták neki:

– Vágj összevissza, ha félsz, hunyd be a szemedet.

Az oktatás egészen jól bevált, mert a párbajban mindjárt az első összecsapásnál a Bandi kardja behajlott, és Emil alsó karján lapos vágás nyoma látszott. A párbaj tovább folyt, úgyhogy talán ötször vagy hatszor csaptak össze. Az utolsó összecsapásnál, amikor Bandi már kivágta magát, Emil pillanat alatt óvatosan, kímélettel bevágott, s a vágás Bandinak a bal vállától a mellén végig egészen a jobb alsókarjáig húzódott, de csak lapos volt, s így ezen alapon konstatálva a harcképzetelenséget, a párbajt a segédek beszüntették.”

A kardpárbajt sikerült titokban tartaniuk és így elkerülték a törvényes következményeket. „Az ügyről nincs semmi dokumentum, a lapokban sem találjuk nyomát – írta Kovalovszky Miklós, aki szerint a kérdés eléggé tisztázatlan. – Akárhogy történt is a lovagias ügy, nyilván csak ifjonti hősködés volt, minden komoly ok nélkül. Utána is a legjobb barátságban élt a két fiatal jogász-újságíró, sőt lakótársak is lettek.”

Ady első becsületbeli ügye megalapozhatta későbbi párbajellenességét, de a kor morálja ellen ő sem tehetett sokat. Néhány hónappal az első párbaja után, 1899. február 22-én írta a *Debreczeni Hírlapban* az *Egy lövés után* című cikkét, amelyben elítéli, értelmetlennek tartja a duellumot. A cikk záró mondata így szól: „*Verekedünk nap-nap után. Akinek nincs szerencséje, nyöszöröghet a kórházi ágyon, vagy a kapufélfától sem búcsúzva elpatkol az árnyékvilágra...*”

Quousque tandem?...”

Újabb debreceni kardpárbaj

Adynak 1899. május 4-én is volt egy kardpárbaja, Geréby Pál tartalékos huszártiszthelyetttel. Ezúttal a sajtó és a hatóság is tudomást szerzett az eseményről. Ady lapja, a *Debreczen* még aznap beszámolt róla *Véres kardpárbaj* címmel: „A péterfiai tornacsarnokban ma reggel 9 órakor véres kardpárbaj folyt le. Egy hírlapíró és egy tartalékos huszár tiszthelyettes állottak szemben. Karddal intéztek el egy összeszólalkozást, s az eredmény mindkét részről szomorú.

Geréby Pál tartalékos tiszthelyettes tegnapelőtt egy színházi összeszólal-

kozásból kifolyólag provokáltatta Ady Endre hírlapírót, lapunk belső dolgozótársát. Az ügyet békés úton nem lehetett elintézni, a megbízottak fegyverbíróági döntés folytán kardpárbajban állapodtak meg. Ady Endre megbízottai Falk Richárd és Sipos Béla, Geréby Pálé pedig Dalmy Barna és Rásó János voltak.

A felek rendkívül hevesen csaptak össze. Mindjárt az első összecsapásnál megtörtént a sebesülés. Ady Endre a fején kapott egy vágást, Geréby szintén. A párbaj után a felek kibékültek. Állapota mindkettőnek elég súlyos, de komoly aggodalomra nem ad okot.”

Az összeszólalkozást állítólag az okozta, hogy Ady Endre a Csokonai színházban Geréby Pál bérelt helyét foglalta el. A később érkező Geréby szóvá tette helyének bitorlását. Az ittas Ady bocsánatot kért, de maradt a széken. Geréby mögötte foglalt helyet. Ady még kétszer kért bocsánatot. Harmadik alkalommal, a bocsánatkérés után, Ady még hozzátette, hogy ha nem tetszik az eljárás, akkor Geréby rendelkezésére áll. Geréby gúnyosnak, kihívónak érezte az újságíró hangját, ezért segédeivel párbajra hívta, amit Ady elfogadott.

A párbajt követő második napon, május 6-án a *Debreczen* írt munkatársuk állapotáról: „Ady Endre, lapunk belső dolgozó-társa, kinek csütörtökön reggel kardpárbaja volt, hétfőn ismét elfoglalja helyét szerkesztőségünkben. Kezelőorvosa, dr. Altmann Béla véleménye szerint mivel sebláz nem állott be, minden bajon túl van. Munkatársunk állapota iránt különben városszerte nagy a részvét. Szerkesztőségünkben egész nap cseng a telefon – kérdéseket intéznek hozzánk állapotra iránt. A beteget különben elárasztják küldeményekkel, s ezek között nagy szerepet játszik az erősítő bor és cognac. A beteg poéta ezen az úton is köszöni az ismerőseinek és jóakaróinak szíves érdeklődését.”

A két párbajozó a küzdelem után kibékült, barátok lettek, sőt 1904 őszén Ady hűségesen kalauzolta Gerébyt Párizsban, amikor az egy rövid időre ellátogatott a francia fővárosba.

A párbaj ügye bíróság elé került. A debreceni kir. ügyészség 5327/899. szám alatt nyújtott be vádemelési javaslatot. 1899.

augusztus 17-én ítélet született. A Debreceni Királyi Törvényszék Ady Endrét öt, Geréby Pált nyolc nap letöltendő államfogház büntetésre ítélte, valamint a bűnügyi költségek megfizetésére. Geréby megnyugodott az ítéletben, Ady és az ügyész fellebbezett. A debreceni királyi tábla december 27-én helybenhagyta az ítéletet. Mivel időközben Ady Nagyváradra távozott, a tábla ítéletét a váradi törvényszék hirdette ki előtte 1900. május 9-én. Most már csak az ügyész fellebbezett súlyosbításért, de a Kúria jóváhagyta az ítéletet. Végül a büntetést Ady 1902. július 20–25. között töltötte le a szegedi államfogházban.

Várad i lovagias ügy

Ady 1900 októberében Nagyváradon hírlapi polémiába keveredett a *Színházi Újság* szerkesztőjével, Szűts Dezsővel, s emiatt az eset körül lovagias ügy keletkezett. Erről a *Szabadság* 1900. október 21-i száma az alábbiakat közölte: „Az Ady Endre és Szűts Dezső urak között felmerült ügy a mai napon lovagias úton elintéztést nyert. Nagyvárad 1900 okt. 20. Halász Lajos, Biró Lajos, Ady Endre úr megbízottai, dr. Fodor Gyula, dr. Kurländer Ede, Szűts Dezső úr megbízottai.” A rövid hírben azt közölték, hogy a megbízottak, azaz a segédek közbenjárására a párbajozó felek kibékültek. Ezt követően Ady-nak még akadt hasonló lovagias ügye, de később Nagyváradon legfeljebb barátai mellett vállalt párbajsegéd szerepet.

Államfogház párbajvétség miatt

Ady a debreceni párbajvétsége miatti ötnapos büntetését 1902. július 19–24. között a szegedi államfogházban töltötte le. Ez idő alatt – jelesen július 23-án – lapja is beszámolt némi humorral fűszerezve munkatársuk „halaszthatatlan” elfoglaltságáról: „Ady Endre kollégánk és szívünkhöz nőtt kedves barátunk holmi párbajügyekből kifolyólag ez idő szerint a szegedi államfogház szíves vendégszeretetét élvezi. Természetes, hogy e köteles vizitjére csak úgy utazott el, hogy a debreceni ügyészség udvariasan tudomására juttatta, hogy amennyiben azonnal el nem utazik Szegedre, néhány csendőr urat küldenek érte, akik majd elgardírozzák odáig. E gyöngéd intelem után a mi Ady barátunk, miután amúgy magyarosan is leszídta a büntető törvénykönyvet, hozzálátott a redakcióban a pakolásához...”

Csak mint érdekesség érdemel említést az, hogy Rienzi Mária minden nap rövid táviratot küldött Adynak a szegedi fogházba azzal a szöveggel, hogy: „Imád Máriád.” Ezt támasztja alá a kupléénekesnő Adynak dedikált fennmaradt fényképe is.

Két későbbi cikkében Ady is megemlékezik raboskodásáról. A július 25-én megjelent *Űri rabokban* némi iróniával megírta, hogy: „A szegedi államfogházban kivételesen élénk mostanában az élet. A kánikulát használja föl a legtöbb elítélt a kényszerű hűsölésre...” E bevezető mondatot követően, név szerint is felsorolja a bihari elítélteket. A második, július 26-i, *A rabok mecénása* című cikkében Pálfi Antalnak állít emléket, aki Biharból elszármazott szegediként „valóságos kultuszt csinál abból, hogy megkönnyítse a Bihar megyei és nagyváradi államfogyok rabságát. Ő közvetít minden érintkezést a külvilággal. Ő hoz naponta sok tucát lapot a rab földieknek. Ő hoz be bort, melynek üvegén gyógyszer felírás van. Szóval csak ott a rabságban megbecsülhető sok nagy szolgálatot tesz ő rab patrióta társainak...”

A párbaj-mánia ellen

Ady váradi újságírói működése során többször is fellépett a párbaj-mánia ellen. 1901. december 8-án egyik vezetője és szervezője volt annak a nagyváradi népgyűlésnek, amely Vázsonyi Vilmos fellépése nyomán tiltakozott a párbaj-kultusz ellen. Az ülés tárgya a korabeli újságcikk szerint: Tiltakozás a párbaj és a szólásszabadság elfojtása ellen. A népgyűlés összehívói a felhívásokon lelkes szavakkal kérték a polgárokat a megjelenésre: „Polgártársak! Kérve-kérünk benneteket, jelenjete meg számosan a holnapi gyűlésen, hogy minél impozánsabb kifejezést adjunk annak, hogy a legszentebb polgárjogainkból nem engedünk elrabolni egy szemernyit sem.”

A népgyűlés kezdeményezői, Ady Endre, Bíró Lajos és Halász Lajos a következő kiáltványt bocsátották ki:

„Polgárok!

Budapesten egy képviselő elég bátor volt kijelenteni, hogy csak egyféle becsületet ismer, hogy csak az a becsület kell neki, amellyel megelégednének a nép milliói, hogy nem párbajozik. Ezt a bátor embert, ezt a becsületes embert most meg akarják gyalázní a képmutatók, a farizeusok serege.

Polgárok! Soha jobb alkalom nem volt arra, hogy eredményes harcot kezdjünk a párbaj gyűlöletes mániája ellen. Nyil-

vánvaló, hogy ama képviselő szólásszabadságát akarták karddal vagy pisztollyal elfojtani, és nyilvánvaló, hogy egy karddal vagy pisztollyal fegyverzett vakmerő bandita belegázolhat mindenki becsületébe, mert hiszen lovagias elégtételadásra hajlandó.

Legszentebb jogaitok megvédelmezésére hívunk fel titeket! Polgárok, jöjjetek el arra a népgyűlésre, amelyet holnap, vasárnap délután 3 órakor a *Fekete Sas* szállóban tartunk. Tiltakozunk ott együtt a szólásszabadság elfojtására irányult vakmerő kísérlet ellen, és tiltakozunk a párbaj ellen, amely a mai viszonyok között gyűlöletes eszköze lehet minden jograblásnak. Kezdjük meg a végleges, a győzelmes, az utolsó harcot a párbaj ellen. A népgyűlés tárgya az elnökválasztás lesz. Azután Várady Zsigmond dr. fogja ismertetni az ügyet, s Dési Géza dr. előterjeszteni az indítványt, amelynek célja az, hogy az egyéni becsület erősebb és hathatósabb védelmet nyerjen. Beszélni fognak még: Stern Hermann, Halász Lajos, Bíró Lajos, esetleg mások.

Polgárok! A legszentebb jogaitokról van szó. Jöjjetek el minél számosabban! A példátokat máshol is fogják követni, megmozdul az egész közvélemény, és elsöpri azt a középkori előítéletet, azt a szabadalmazott gyilkosságot, amelynek párbaj a neve...”

Később a *Nagyváradai Napló* 1902. február 22-i számában a *Párbaj ellen* című cikkében mond ítéletet Ady. Nem sokkal ezt követően, 1902. május

85

Bíró Lajos volt az egyik szervezője Ady és Halász Lajos mellett a váradai párbaj-kultusz elleni nagygyűlésnek

3-án, a *Nagyvárad* *Napló* vezércikkében ítélte el éles hangon a párbajt. Bevezető mondata: „*Nagyváradon piros volt a májusi ünnep. A süvöltő, gyilkos golyó kipattant s leterített egy jóra való, derék embert...*” Az áldozat Pallay Lajos volt, aki a decemberi párbajellenes népgyűlés egyik résztvevője, és majdnem megválasztott elnöke volt. Ha idéztük a bevezető mondatokat, közöljük a zárómondatot is: „*Közeledik az új világ, melyben a munka és a világosság kormányoznak. Ebben a világban egy derék embert, egy ártatlan embert nem ölnek majd meg lovagiasan. Ideje lesz már magatokba szállni óh elfogultság, sötöttségnek, önzésnek és babonának emberei!*”

A párbaj barbár intézménye továbbra is kedvelt témája maradt Adynak. 1903. január 15-i cikkében arra emlékeztett, hogy a nagyvárad párbajellenes akció országsszerte hívókra és hívekre talált. De azt sem rejti véka alá, hogy az agráriusok lapja vezércikkben a párbaj mellett foglalt állást, mivel szerinte a párbajellenes akció a lovagias szellem kiirtását akarja. Ady határozott válasza: „*Dehogyan akarja.*”

1903. július 10-én Budapesten megalakult az országos párbajellenes szövetség. Egy nappal később írt erről Ady a *Nagyvárad és a budapesti párbajellenes liga* címmel, amelynek alcíme azt sugallja, hogy mindez a nagyvárad párbajellenes akciója. A cikkből ellenben kitűnik, hogy nem követték a várad párbajellenes szellemét, mint több vidéki nagyvárosban, mivel a budapesti liga kimondta: „*hogy a ligából alakított becsületesség szükséges esetekben elrendelheti a lovagias mérkőzést.*” Ilyen párbajellenes liga – a cikkíró szerint – nincs Európában, ráadásul ellentmond a büntető törvénykönyv

előírásainak. Ady javaslata szerint: „*A nagyvárad párbajellenes szellemének kell hódítania az egész országban. A párbajellenes mozgalomnak nemcsak a párbaj, de minden lovagias babona ellen küzdenie kell. Csak így lehet sikere a mozgalomnak...*”

Ekkor már rég érlelődött a költőben a Nagyváradról való elvágyódás. Augusztusban megismerkedett a Párizsból hazalátogató Lédával, akinek elvitathatatlan érdeme, hogy vonzásával végül is kiragadta Adyt a várad hétköznapokból. A fiatal újságíró 1903. október 7-én Fehérék súlyos nehezítése ellenére kilépett a *Nagyvárad* *Napló* szerkesztőségéből, és még aznap hazautazott Érmindszentre, hogy néhány hónappal később kövesse az asszonyt Párizsba. Új környezetbe kerülve, új kihívásokkal, gondokkal szembesülve a későbbiekben egyre kevesebb jelentőséggel bírt számára a becsületbeli ügyeknek duellummal való megoldása, illetve a párbajellenesség. Tudomásunk szerint többé nem párbajozott, legfeljebb párbajsegéd, azaz szekundáns szerepet vállalt néha barátai felkérésére...